

ПЕРАКЛАД ПЕРШАЙ ЧАСТКІ АЙТАРЭЯ УПАНІШАДЫ

Н. С. Нікіфаровіч

АЙТАРЭЯ УПАНІШАДА ЯК ГІСТАРЫЧНАЯ КРЫНІЦА

Упанішады з'яўляюцца заключнай часткай Ведаў. Лічыцца, што ў гэтых тэкстах выказана сутнасць ведыйскага вучэння. Яны з'яўляюцца падмуркам, на якім пакоіцца большасць пазнейшых філасофій і рэлігій Індыі. Даследаванне сістэмы уяўленняў, якія ляжаць у аснове гэтых помнікаў, надзвычай важна для разумення асаблівасцяў не толькі старажытнай, але і сучаснай індыйскай культуры.

Упанішады – крыніцы, якія па традыцыйнай класіфікацыі адносяцца да ведыйскага канона шруці, г.зн. пачутае. Літаратуру гэтага раздзела класіфікуюць з аднаго боку па чатырох ведах, а з іншага – па сваім характары ўнутры кожнай Веда. Дзяленне па ведах цесна звязвалася з

цырымоніяй абраду ахвярапрынашэння, які патрабуе прысутнасці чатырох галоўных выканаўцаў: хотара, які заклікаў багоў, прамаўляючы гімны Рыгведы; удгатара, які суправаджаў ахвяру спевам Самаведы; адхвар'ю, які выконваў неабходныя для абраду дзеянні і прамаўляў пры гэтым формулы Яджурведы; і нарэшце, брахмана, які назіраў за ўсёй цырымоніяй і выпраўляў памылкі жрацоў, – функцыя яго некалькі штучна звязвалася з Атхарваведой. Іншая адпаведнасць – паміж родам ведыйскай літаратуры і жыццёвымі стадыямі, вучэнне аб якіх афармляецца, відаць, ужо ў перыяд ранніх упанішад. Самхіта складае аснову навучання на першай стадыі – вучня, які вывучае веды ў доме настаўніка. Брахманы (і сутры, якія іх развіваюць) рэгламентуюць жыццё чалавека ў другой стадыі – гаспадара дома, які жыве з сям'ёй і выконвае ўсе прадпісаныя абрады. Аран'які і раннія упанішады, якія ўваходзяць у іх склад, літаральна адпавядаюць трэцяй стадыі – пустэльніка, які адасобіўся ў лесе і займаецца разважаннем [2]. Цікава, што падобна таму, як з цягам часу ўпанішады адасабляюцца ад аран'як у самастойны чацвёрты раздзел літаратуры, з трэцяй стадыі выдзяляецца чацвёртая: жабрак-вандроўнік, які адмовіўся ад свету, – ідэал, які неаднаразова абвясчаецца ў упанішадах.

Айтарэя ўпанішада ўваходзіць у склад Айтарэя аран'які і прыналежыць да Рыгведы. Яна ўваходзіць у лік найстарэйшых упанішад і прыкладныя датыроўкі адносяць яе да сярэдзіны I тысячагоддзя да н.э. Сапраўднае аўтарства ўстанавіць не магчыма, але па легендзе з прадмовы да Айтарэя брахманы аўтарам быў Махідаса Айтарэя, сын вядомага рышы.

З асаблівасцяў стылю гэтага тэксту можна адзначыць даслоўныя паўтарэнні асобных параграфіў з варыяцыямі толькі ў межах пэўнай замкнёнай групы паняццяў, што з'яўляецца агульнай асаблівасцю ўпанішад і звязваецца з іх дыдактычнай функцыяй і першапачаткова вуснай традыцыяй перадачы [3]. Сустракаецца падваенне асобных слоў і выказаў, звычайна ў канцы частак для ўзмацнення.

Айтарэя упанішада складаецца з трох частак. Першая, якая дзеліцца на тры главы (khaNDa), апавядае пра творчыя акты Атмана. У традыцыйным стылі прыводзяцца ў адпаведнасць розныя феномены макракосма і мікракосма. Затым ідзе разважанне аб ежы, якую ўлоўліваюць толькі «выдыхам» (arAna) або ветрам.

Ва ўпанішадах няма адзінай касмаганічнай канцэпцыі, у дадзеным выпадку першымі былі створаны светы: вада (ambhas), ёмішча якой неба; прамяні святла (marIci), якія знаходзяцца ў паветранай прасторы; смерць або свет смерці (mara), месца знаходжання якога зямля; воды (aras) – гэта тое, што ўнізе, на зямлі. З тых вод, быў створаны Пуруша,

першасная антрапаморфная істота, якая адыгрывае ролю ў найстаражытных касмаганічных легендах [1]. Часткі цела гэтага Пурушы суадносяцца з пэўнымі пачуццямі і часткамі сусвету. Суадносіны гэтыя маюць паралелі і ў іншых упанішадах [4]. Затым гэтыя часткі сусвету, названыя ў тэксе бажаствамі і захавальнікамі светаў, уваходзяць зноў у чалавека, чым ілюструецца дасканаласць чалавека і адзінства яго са светам. У чалавека ўваходзіць таксама і Атман, першапачатковы творца, і прыстанішчам яго там з'яўляюцца тры станы сну. Падобнае вучэнне аб трох станах сну згадваецца і ў іншых упанішадах, у прыватнасці ў Чхандаг'я упанішадзе, зыходзячы з чаго можна зразумець, што першы стан сну – гэта няспанне, другі – лёгкі сон, трэці – глыбокі сон без сноў.

Айтарэя ўпанішада адрозніваецца большай аднастайнасцю, чым больш старажытныя і большыя па аб'ёме Брыхадаран'яка і Чхандаг'я упанішады. У той жа час яна мае шэраг паралеляў з вучэннямі іншых упанішад, што па традыцыі тлумачыцца існаваннем у рамках асобных Ведаў розных школ, кожная з якіх прадстаўляла і захоўвала пэўную традыцыю кананічнага тэксту, хоць прынцыповых дагматычных адрозненняў паміж гэтымі школамі не было.

Пераклад выкананы з санскрыту па сучасным выданні [5].

ПЕРШАЯ ЧАСТКА АЙТАРЭЯ УПАНИШАДЫ

Глава 1

1. Адзін толькі Атман быў тут спачатку, нічога іншага, што бы маргала. Ён прыйшоў да думкі: «Так ствару я зараз светы».

2. Ён стварыў гэтыя светы: ваду, прамяні святла, свет смерці, воды. Рай – ёмішча той вады за Раем, паветраная прастора – прамяні святла, зямля – свет смерці, тое, што на зямлі, – воды.

3. Ён думае: «Цяпер у мяне светы. Ды ствару цяпер абаронцаў светаў». Падняўшы Пурушу з водаў, ён надаў яму фізічную форму.

4. Ён (Атман) сагрэў яго (Пурушу). Рот таго, што быў сагрэты, ўзняўся, як яйка. З-за рота – мова, ад мовы – агонь. Ноздры ўзняліся, ад ноздраў – дыханне, ад дыхання вецер. Вочы ўзняліся, ад вачэй – зрок, ад зроку – сонца. Вушы ўзняліся, ад вушэй – слых, ад слыху – далёкія краіны. Скура ўзнялася, ад скуры – валасы цела, ад валасоў – трава і лясныя дрэвы. Сэрца ўзнялося, ад сэрца розум, ад розуму – месяц. Пуп ўзняўся, ад пупа – выдых, ад выдыху – смерць. Мужчынскі орган ўзняўся, ад мужчынскага органа – семя, ад семени – воды.

Глава 2

1. Створаныя, гэтыя боствы ўпалі ў гэта вялікае мора, затым ён надзяліў іх голадам і смагай. Яны сказалі яму: «Учыні нам месца, знаходзячыся ў якім, мы ўжывалі бы ежу».

2. Ён прывёў ім карову. Тыя сказалі: «На самай справе, гэта нам не адпавядае».

Ён прывёў ім каня. Тыя сказалі: «На самай справе, гэта нам не адпавядае».

3. Ён прывёў ім чалавека. Тыя сказалі: «Ах! Добра зроблены ». Чалавек сапраўды добра зроблены. Ён (Атман) сказаў: «Увайдзіце як у хату».

4. Агонь, зрабіўшыся мовай, увайшоў у рот. Вецер, зрабіўшыся дыханнем, увайшоў у ноздры. Сонца, зрабіўшыся зрокам, ўвайшло ў вочы. Далёкія краіны, зрабіўшыся слыхам, ўвайшлі ў вушы. Трава і лясныя дрэвы, зрабіўшыся валасамі, ўвайшлі ў скуру. Месяц, зрабіўшыся розумам, увайшоў у сэрца. Смерць, зрабіўшыся выдыхам, увайшла ў пуп. Воды, зрабіўшыся семем, ўвайшлі ў мужчынскі орган.

5. Голад і смага сказалі яму: «Учыні нам (прытулак) ». Ён (Атман) сказаў ім: «Так даю вам долю ў гэтых бажаствах. Раблю тымі, якія маюць долю ў іх». Якім бажаством ахвяра ні бывае ўзята, голад і смага таксама становяцца тымі, якія маюць долю.

Глава 3

1. Ён думае: «Цяпер у і мяне светлы, і абаронцы светаў. Ды ствару я ім ежу».

2. Ён сагрэў воды. З іх сагрэтых нарадзілася матэрыяльная форма. Таму тая матэрыяльная форма, якая нарадзілася, – сапраўды ежа.

3. Тая створаная хацела яго зрынуць. Ён хацеў схапіць (яе) мовай. Ён не змог схапіць мовай. О! Калі б ён схапіў яе мовай, то насыціўся бы ежай ужо сказаўшы.

4. Ён хацеў схапіць удыхам. Ён не змог схапіць удыхам. О! Калі б ён схапіў яе удыхам, то насыціўся бы ежай ужо ўдыхнуўшы.

5. Ён хацеў схапіць зрокам. Ён не змог схапіць зрокам. О! Калі б ён схапіў яе зрокам, то насыціўся бы ежай ужо ўбачыўшы.

6. Ён хацеў схапіць слыхам. Ён не змог схапіць слыхам. О! Калі б ён схапіў яе слыхам, то насыціўся бы ежай ужо пачуўшы.

7. Ён хацеў схапіць скурай. Ён не змог схапіць скурай. О! Калі б ён схапіў яе скурай, то насыціўся бы ежай ўжо дакрануўшыся.

8. Ён хацеў схапіць розумам. Ён не змог схапіць розумам. О! Калі б ён схапіў яе розумам, то насыціўся бы ежай ўжо падумаўшы.

9. Ён хацеў схапіць мужчынскім органам. Ён не змог схапіць мужчынскім органам. О! Калі б ён схапіў яе мужчынскім органам, то насыціўся бы ежай ўжо выліваючы.

10. Ён хацеў схапіць выдыхам. Ён быў задаволены.

Ён, гэты лавец ежы, – вецер. Гэты жывы ежай – сапраўды вецер.

11. Ён падумаў: «Як гэта цяпер без мяне можа быць?» Ён падумаў: «Якім з двух (шляхоў) ды ўвайду я?»

Ён падумаў: «Калі з мовай тое, што вымавілі, калі з удыхам тое, што ўдыхнулі, калі са зрокам тое, што ўбачылі, калі са слыхам тое, што пачулі, калі са скурай тое, чаго кранаюцца, калі з розумам тое, што прыдумалі, калі з выдыхам тое, што выдыхнулі, калі з мужчынскім органам тое, што вылілі, тады хто я?»

12. Ён, разбіўшы прабор у валасах, гэтымі дзвярыма ўвайшоў. Ён – гэтая Відрыці, тое імя дзверы, гэтая краіна шчасця. Яго трайнае жыллё – трайны сон. Гэта жыллё, гэта жыллё, гэта жыллё.

13. Ён, народжаны, угледзеўся ва ўсе існае: «Хто тут іншае хацеў сказаць?» Ён гэтага Пурушу, Брахмана ўсюды пранікальнага, убачыў. «Убачыў гэта».

14. Таму, імя Идандра, сапраўды ж, імя Идандра. Таго сапраўднага Идандру таемна клічуць Индра, таму што багі насамрэч любяць таемнае, багі насамрэч любяць таемнае.

Літаратура

1. Ригведа. Мандалы IX-X. М., 1999.
2. Сыркин А.Я. Некоторые проблемы изучения упанишад. М., 1971.
3. Сыркин А.Я. Система отождествлений в Чхандогья упанишаде // Ученые записки Тартуского университета. Тарту, 1965. вып. 181. С. 276–283.
4. Чхандогья упанишада / Перевод с санскрита, предисловие и комментарии А. Я. Сыркина. М., 1992.
5. A Compilation of Original Sanskrit Texts of 120 well known Upanishads. Bombay, 2010.